

УДК 378.011.3-051:7.071(477)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Пономарьова О. М.

Підготовка фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах України розуміється нами як складна, відкрита, здатна до саморозвитку і самоорганізації мистецько-освітня система, основою якої є впровадження світових і національних культурно-мистецьких цінностей, творчо-мистецьких досягнень і мистецько-практичного досвіду у теорію і практику освітнього процесу. Автором визначено й окреслено основні методологічні підходи до аналізу проблем підготовки фахівців мистецьких спеціальностей.

Ключові слова: фахівці мистецьких спеціальностей, мистецько-освітня система, світові і національні культурно-мистецькі цінності.

Подготовка специалистов художественных специальностей в высших учебных заведениях Украины понимается нами как сложная, открытая, способная к саморазвитию и самоорганизации художественно-образовательная система, основой которой является внедрение мировых и национальных культурно-художественных ценностей, творческо-художественных достижений и художественно-практического опыта в теорию и практику образовательного процесса. Автором определено и очерчено основные методологические подходы к анализу проблем подготовки специалистов художественных специальностей.

Ключевые слова: специалисты художественных специальностей, художественно-образовательная система, мировые и национальные культурно-художественные ценности.

Preparation of arts specialists at higher educational institutions of Ukraine is seen as a complex, open, self-developing and self-organizing system of artistic education, the foundation of which is introduction of the universal and national cultural artistic values, creative attainments and practical artistic experience into the theory and practice of education process. The author determines and describes the main methodological approaches to the analysis of the problem of arts specialist preparation.

Key words: arts specialists, the system of artistic education, universal and national cultural artistic values.

Аналіз сучасного стану розвитку суспільства і культури України дозволяє зробити висновки про складну структуру і розвивальний характер соціокультурної сфери, ознаками якої є динамічність, поліфункціональність, поліваріативність, інноваційність, інтегративність, що зумовлює певні зміни стану, змісту, ролі і функцій культури та мистецтва у суспільстві. Цілком зрозуміло, що означені процеси впливають на розвиток освітньої сфери, зокрема, сфери мистецької освіти.

Протиріччя, які склалися між традиційним розумінням системи вищої мистецької освіти, її завдань і функцій та змінами положення і ролі вищої мистецької освіти у сучасному соціокультурному просторі, зумовлюють актуалізацію теоретико-методологічних досліджень філософсько-педагогічного, мистецько-педагогічного і професійно-мистецького спрямування. Потребує вирішення проблема підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у ВНЗ України, яка полягає у подоланні протиріч між вузькофаховою спрямованістю мистецької освіти і потребами інтеграційного за характером сучасного соціокультурного простору у фахівцях нового покоління, здатних до професійного саморозвитку, до прийняття творчих рішень, до проектуалізації особистого життя, до адаптації в умовах нового суспільства, ознаками якого є інтеграція, глобалізація, рухливий стан, непередбаченість подальшого розвитку тощо. Особливим питанням мистецької освіти залишається необхідність формування відповідального ставлення майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей до надбань культури як системи цінностей людства, до особистої мистецької

художньо-творчої діяльності, результати якої завжди чинять вплив на людину як споживача певних артефактів. Це, в свою чергу, ставить питання екології людської свідомості, оскільки тенденції дегуманізації мистецтва, які мають місце у мистецько-філософській практиці модернізму і постмодернізму, впливаючи на свідомість митця, орієнтують його творчу діяльність на створення артефактів, які іноді виходять за межі дозволених загальнолюдською мораллю норм суспільного буття заради комерційного успіху, визнання будь-якою ціною тощо. Враховуючи визначені положення про великий виховний потенціал мистецтва, треба зазначити, що прийдешні покоління навряд чи зможуть виховувати гуманістичні якості особистості засобами дегуманізованого "креативу".

О. Рудницька стверджує, що саме з мистецтвом "пов'язані перспективи гуманізації освіти, ствердження нових ідеалів розвитку духовної культури суб'єкта навчання, реалізація принципу діалогічного підходу в педагогічному процесі, орієнтація на його творчу спрямованість" [5, с. 7]. Ця думка є слушною, підтвердженою практикою останніх десятиліть концепцією, яка вказує на необхідність утвердження нових ідеалів розвитку духовної культури, гуманізації мистецтва як складової духовної культури. Тобто, якщо мистецтво у системі освіти виступає запорукою перспективних звершень України, основою духовного розвитку особистості, то головна увага у цьому повинна приділятися саме мистецтву: його змістово-смислові і ціннісні характеристики повинні цілком відповідати ідеалам розвитку духовної культури. Ця відповідальність цілком покладається на майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей.

Фахівців мистецьких спеціальностей ми розглядаємо як осіб, які отримали певну мистецьку чи мистецько-педагогічну професію шляхом отримання освітніх послуг у системі вищої мистецької і мистецько-педагогічної освіти України за змістом освітньої галузі 0202 "Мистецтво" і здобули відповідні освітньо-кваліфікаційні рівні молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста і магістра за обраною мистецькою чи мистецько-педагогічною спеціальністю (спеціалізацією).

Підготовка фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах України розуміється нами як складна, здатна до постійного розвитку і самоорганізації суспільно-культурна, мистецько-освітня система впровадження світових і національних культурно-мистецьких цінностей, творчо-мистецьких досягнень і мистецько-практичного досвіду у теорію і практику освітнього процесу з метою збереження, трансляції та примноження культурно-мистецьких надбань України і світу.

Підготовка фахівців мистецьких спеціальностей у ВНЗ України – процес і результат цілеспрямованої усвідомленої діяльності студентів ВНЗ, які у співпраці із професорсько-викладацьким кадровим складом ВНЗ, кадровим персоналом споріднених закладів мистецтва, культури, освіти та відповідного виробництва отримують якісний професійний (духовно-практичний) досвід та відповідні компетенції для досягнення особистих (життєвих і професійно-творчих) цілей та загальносуспільної мети України на основі інтеріоризації духовного змісту і смислу системи загальнолюдських, моральних, професійних цінностей, змісту освіти стосовно законодавчих, нормативно-правових документів відповідних міністерств, відомств і ВНЗ.

Значне підвищення вимог до випускників, необхідність підвищення рівня ефективності освіти і освітніх послуг, підвищення рівня організаційно-управлінської системи у ВНЗ, сприяє активізації досліджень у напрямку реформування і модернізації вищої мистецької освіти як відносно самостійної навчально-педагогічної системи підготовки фахівців мистецьких спеціальностей професійно-мистецького і мистецько-педагогічного фахового спрямування. Означені інноваційні процеси відчутно посилюють необхідність їх теоретичного і методологічного аналізу, а також зміцнення основ самої методології [2].

Мета цієї статті полягає у визначенні методологічних підходів підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах України.

Методологічні орієнтири розвитку педагогічної системи висвітлено в працях багатьох українських і російських вчених (Є. Бережнова, С. Гончаренко, О. Дем'янчук, О. Дубасенюк, В. Загв'язинський, І. Зязюн, В. Краєвський, В. Кремень, С. Кузьміна, В. Лазарєв, Н. Ничкало, О. Новіков, В. Рибалка, О. Рудницька, Г. Селевко, Н. Юсуфбекова та ін.).

С. Гончаренко у визначенні поняття методології інтегрував методично-технологічну і знаннєву складові методологічної системи [4, с. 207]. За С. Гончаренко,

"методологія" виступає як поняття, що має декілька тлумачень – це сукупність прийомів дослідження у певній науці та вчення про методи пізнання і перетворення дійсності. Методологічні пошуки сучасних вчених спрямовані на усвідомлення проблем процесуального характеру – організації наукових досліджень і діяльності взагалі (В. Краєвський, О. Новіков, Д. Новіков та ін.).

Безперечно, сутність методології полягає у її науково-творчому характері, оскільки за наявності науково-філософських, методологічних традицій і великого досвіду застосування методологічних теорій, методик і технологій у практику, методологічна система, як і художньо-творча система, постійно оновлюється у процесі свого розвитку внаслідок науково-творчої (науково-теоретичної і науково-практичної) діяльності дослідників.

Методологія як метакатегорія науки в даний час є об'єктом досліджень і дискусій у науковій сфері, оскільки концентрує науково-філософський досвід із інноваційними пошуками філософського, загальнонаукового та конкретно наукового напрямків, що створює умови виникнення плюралізму та розмаїття методологічних підходів і принципів як основи наукової розробки та впровадження методів, форм і технологій освітнього характеру – і це стає дієвою вимогою часу.

Методологічні проблеми вищої мистецької освіти полягають у необхідності визначення методологічних засад підготовки фахівців мистецьких спеціальностей. Вирішення поставлених завдань, безперечно, потребує міждисциплінарного підходу. Це передбачає взаємодію суттєвих наукових підходів, серед яких виділимо гуманістичний, системний, комплексний, синергетичний, діяльнісний, аксіологічний, історіографічний, мистецтвознавчий, культурологічний, герменевтичний, компетентнісний, акмеологічний, етнопедагогічний, психолого-педагогічний, антропологічний, андрологічний, морально-етичний, кардоцентричний, особистісно-відповідальний, особистісно зорієнтований, індивідуально-диференційований, діалогічний, поліхудожній, інтегративний, проектний і поліінтегративний підходи.

За О. Адаменко, методологічні засади – це система принципів наукового дослідження, основних підходів до вивчення його предмета [1, с. 18]. Серед основних підходів до аналізу проблем підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у ВНЗ України ми виділяємо діяльнісний, культурологічний, системний, синергетичний та інтеграційний.

Професійний досвід фахівців мистецьких спеціальностей розглядається нами як система навичок, знань, умінь, компетентностей і компетенцій, які добуваються у процесі усвідомленої, активної взаємопов'язаної діяльності учасників навчально-педагогічного процесу. Структура діяльності як основної форми усвідомленої взаємодії людини зі світом розуміється як певна сукупність взаємопов'язаних елементів чи компонентів діяльності. Структуроутворювальні чинники діяльності – це її мета і мотивація, які відображуються у концептуальній ідеї та завданнях і реалізуються у результатах відносно плану чи програми діяльності у процесі проходження відповідних етапів, за допомогою використання методів, форм, засобів і впровадження відповідних технологій.

Виокремлення відносно самостійної системи мистецько-творчої, мистецько-виконавської, мистецько-виконавчої, художньо-інтерпретаційної, художньо-проектної, мистецько-педагогічної і науково-дослідної діяльності як основи культурно-мистецької, професійно-мистецької (спеціальної) та мистецько-педагогічної освіти дозволяє з позицій діяльнісного підходу визначити концептуальні принципи підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у ВНЗ України, обґрунтувати теоретичну модель означеного процесу та запровадити шляхи й етапи її реалізації у практику навчально-педагогічного процесу.

Культурологічний підхід дозволяє встановити взаємозв'язки між феноменами соціокультурного простору і компонентами освітньої системи на основі розкриття закономірностей культурного розвитку суспільства, розвитку мистецтва як найпотужнішої системи створення, збереження і трансляції духовно-культурного досвіду людства. Культура є головним продуктом суспільної діяльності й орієнтована на людину та суспільство, тому її головні функції полягають у гуманізації буттєвого простору людини, у створенні, збереженні системи цінностей і трансляції соціального, аксіологічного, гносеологічного, духовно-естетичного і морально-етичного досвіду у процесі комунікації за допомогою знакових систем, серед яких особливе місце

посідають мовно-мовленнєві знаково-символічні системи мистецтва. Мистецтво як соціокультурна система є потужним носієм культурологічного змісту й аксіологічного досвіду людського буття, що передається духовно-матеріальними артефактами як результатами творчо-продуктивної художньо-естетичної діяльності людини завдяки комунікативним процесам, серед яких найвагоміше місце посідає автокомунікативність, діалогічність і полілогічність.

Системний підхід (І. Блауберг, В. Кузімін, А. Кузнєцова, В. Садовський, Б. Юдін) є одним з універсальних методологічних орієнтирів, оскільки надає можливість представляти будь-який процес чи явище як систему у єдності усіх її компонентів і елементів, визначати взаємозв'язки елементів і компонентів у цілісності та єдності. Аналіз педагогічної системи підготовки фахівців мистецьких спеціальностей дає підстави стверджувати, що на основі системного підходу даний процес осмислюється в інтегративній цілісності і єдності усіх компонентів та елементів даної системи, яка представляється складно організованою, багатофункціональною, динамічною, здатною до постійного саморозвитку.

У педагогіці системний підхід є теоретико-методологічною основою моделювання педагогічних систем, утворення змісту освіти, впровадження інноваційних технологій освіти (В. Безпалько, В. Галузинський, М. Євтух та ін.), умовою реалізації завдань навчально-виховного процесу тощо.

Розвиток і впровадження сучасних освітніх технологій супроводжується пошуком нових моделей освіти, моделей підготовки фахівців у ВНЗ. Дані проблеми розкривалися завдяки науковим пошукам багатьох дослідників (А. Беляєва, В. Безпалько, Ю. Васьков, В. Галузинський, В. Загвязинський, М. Данилов, Т. Ільїна, А. Кузнєцова, Г. Щедровицький, М. Євтух тощо).

Вдосконалення освітньої системи забезпечується безперервним розвитком її компонентів, встановленням нових зв'язків завдяки розкриттю механізмів розвитку систем, структуроутворення систем, структурно-функціональної відповідності компонентів системи її завданням і змісту.

З позицій системного підходу розглядається, проектується і впроваджується цілісна система концептуальних основ, змісту і технологій освіти у процес підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у ВНЗ України. Системний підхід дозволяє визначити сутність, характерні ознаки й особливості підготовки фахівців мистецьких спеціальностей, стає основою визначення та обґрунтування теоретико-методологічних засад означеного процесу.

Синергетичний підхід розкриває механізми утворення кризових станів у процесі розвитку освіти, мистецтва, культури і суспільства, виправдовує нелінійний, багатовекторний саморозвиток означених систем, встановлення нових зв'язків між досліджуваними феноменами мистецтва, освіти, культури і суспільства. Враховуючи фактори нелінійного розвитку систем, за основу визначення і структурування змісту складної системи підготовки фахівців мистецьких спеціальностей ми обрали синергетичний підхід, який дозволяє розробити й обґрунтувати модель відкритої поліінтеграційної системи підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у ВНЗ України, врахувати основні зв'язки компонентів різних культуро-мистецьких систем із компонентами сучасної соціокультурної системи та компонентами професійно спрямованої діяльності майбутнього фахівця мистецьких спеціальностей відповідно до мистецької спеціалізації.

Інтеграція пов'язана із процесами утворення складних систем і позиціонується як процес та результат взаємодії різних елементів чи компонентів певних систем, спрямований на відновлення існуючих чи встановлення нових зв'язків між елементами та компонентами даних систем.

Аналіз і диференціація інтегративних тенденцій сучасного постіндустріального суспільства дозволяє говорити про поліінтегративний контекст мистецьких реалій сучасності. Багаторівнева інтеграція як ознака сучасних процесів стає важливою ознакою сучасного освітнього процесу. Процес підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах України відбувається на основі багаторівневої інтеграції компонентів систем освітнього, мистецького і соціокультурного простору сучасності.

Отже, методологія освіти розуміється як організаційно-управлінська, проєктивно-стратегічна форма науково-теоретичного пізнання, осмислення та відповідного

моделювання процесів освітньої практики з метою подальшого ефективного розвитку та вдосконалення означених процесів. Загальнонаукове значення методологічних підходів вищої мистецької освіти полягає у визначенні напрямків, способів і шляхів вивчення сутності та змісту процесу професійної підготовки фахівців мистецьких спеціальностей, особливостей проектування освітнього процесу і визначення засобів впровадження основних концептуальних положень сучасної освіти у галузі мистецтва на основі інтеграції загальнонаукових, міждисциплінарних і конкретно-наукових ідей і концепцій. Перспективним стає визначення й аналіз механізмів міждисциплінарної взаємодії конкретно-наукових підходів мистецтвознавства та мистецької педагогіки у контексті підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у ВНЗ України.

Література

1. Адаменко О. В. Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ століття (1950–2000 рр.) : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Адаменко Олена Вікторівна. – Луганськ, 2006. – 612 с.
2. Дем'янчук О. Н. Методологія педагогіки та педагогічна інноватика / Олександр Йосипович Дем'янчук // Проблеми педагогічних технологій : збірник наукових праць / Луцький інститут розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна". – Луцьк, 2010. – Вип. 2 (46). – С. 48–53.
3. Дяченко М. Теоретико-методологічні засади системного педагогічного дослідження формування творчої індивідуальності майбутнього журналіста / М. Дяченко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2011. – Вип. LVI. – С. 7–76.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – Т. : Навч. кн. "Богдан", 2005. – 359 с.